

«رهبری کاریزماتیک امام خمینی (ره)» در گفت‌وگو با **حجت الاسلام والمسلمین سید هادی خامنه‌ای**

کمک به خلق برای رسیدن به حق

فرزانه اسکندریان

«زندگی سیاسی» حضرت امام خمینی (ره) بی شک جدا از «زندگی اجتماعی»، «زندگی علمی» و «زندگی معنوی- عرفانی» ایشان نیست. از این رو برای پی بردن به منشور اندیشه سیاسی امام(ره) باید ویژگی شخصیتی ایشان را در ابعاد مختلف مورد بازخوانی قرار داد؛ ویژگی‌هایی که ایشان را در مقام یک «مصلح اجتماعی» و «رهبری کاریزماتیک» به جامعه معرفی کرد؛ «صبر و خوشبختنداری»، «شجاعت و خطرپذیری»، «صداقت و صمیمیت»، «مردم‌دوستی و مردم‌باوری» و «مرجعیت و اعلمیت» از جمله خصلت‌های بارز حضرت امام(ره) است که در ساختار چهره کاریزماتیک و به عنوان رهبری پرچابه مؤثر بود. برای پی بردن به ابعاد دیگری از ویژگی‌های رهبری کاریزماتیک حضرت امام خمینی(ره) با **حجت‌الاسلام والمسلمین سید هادی خامنه‌ای**، رئیس پژوهشکده تاریخ اسلام و دبیر کل مجمع نیروهای خط امام، به گفت‌وگو نشستیم و ایشان پیرامون این موضوع به نکات قابل تأملی اشاره کردند که در ادامه می‌خوانید.

■ جناب خامنه‌ای، از حضرت امام خمینی(ره) به‌عنوان «رهبری کاریزماتیک» نام برده می‌شود، چنانکه حتی مخالفان و منتقدان ایشان هم به این ویژگی شخصیتی‌شان معترف هستند. حال می‌خواهیم از شما بشنویم سه ویژگی برجسته‌ای که در شخصیت، سبک زندگی و نوع رهبری حضرت امام خمینی(ره) وجود داشت که ایشان را به مثابه «رهبری کاریزماتیک» مشهور و محبوب کرد و اعتماد مردم را نسبت به ایشان جلب کرد، چه بود؟ به گمان من سه ویژگی مؤثر امام خمینی(ره) در شکل‌گیری کاریزمای ایشان را این گونه می‌توان برشمرد: نخست، ایمان کامل به راهی که انتخاب کرده بودند. دوم، صداقت، قاطعیت و شجاعت در پیمودن مسیر و سوم، متکی بودن به علم و منطق و استدلال همه‌کس فهم و خردپذیر. داشتن این سه خصوصیت در کنار بسیاری ویژگی‌های دیگر، اعتماد مردم را نسبت به ایشان جلب کرد.

در طول سال‌های قبل و بعد از انقلاب و در مواجهه با انواع بحران‌ها، مردم بدرستی دریافتند که ایشان چقدر با «طمأنینه» و «آرامش» و «شجاعتی مثال زدنی» بر مشکلات فائق می‌آمدند و جامعه را از کوران حوادث خراج می‌کردند. تاریخ نشان داده است که رهبران کاریزماتیک، علاوه بر ویژگی‌های شخصیتی، افرادی هستند که در طول زمان و هنگام مواجهه با خطر و چالش‌های بزرگ سیاسی و اجتماعی، عملکردی «درست» و «قابل پذیرش» از سوی همگان را از خود بروز می‌دهند و به «نقطه اتکای جامعه» بدل می‌شوند. کاریزمای حضرت امام خمینی(ره) بتدریج تا آنجا بالا رفت که در سال ۵۷ تمام گروه‌های سیاسی و

■ سه ویژگی مؤثر حضرت امام خمینی (ره) در شکل‌گیری کاریزمای ایشان را این گونه می‌توان برشمرد: نخست، ایمان کامل به راهی که انتخاب کرده بودند. دوم، صداقت، قاطعیت و شجاعت در پیمودن مسیر و سوم، متکی بودن به علم و منطق و استدلال همه‌کس فهم و خردپذیر. ■ رهبران کاریزماتیک، علاوه بر ویژگی‌های شخصیتی، افرادی هستند که در طول زمان و هنگام مواجهه با خطر و چالش‌های بزرگ سیاسی و اجتماعی، عملکردی «درست» و «قابل پذیرش» از سوی همگان را از خود بروز می‌دهند و به «نقطه اتکای جامعه» بدل می‌شوند.

■ کاریزمای حضرت امام خمینی (ره) بتدریج تا آنجا بالا رفت که در سال ۵۷ تمام گروه‌های سیاسی و جریان‌های فکری مخالف و منتقد رژیم شاه، با وجود تفاوت‌ها و رقابت‌هایی که با هم داشتند، به‌صورت یکپارچه در برابر رهبری امام(ره) و هدایت ایشان تسلیم شدند.

■ بعد از انقلاب هم همین کاریزما بود که توانست بحران‌هایی مثل تجزیه‌طلبی گروه‌های وابسته به خارج و ترورهای منافقین و جنگ تحمیلی را مهار کند.

■ مردم‌دوستی و «مردم‌باوری» در نگاه حضرت امام(ره) از یکسو و اجتناب ایشان از «مرید پروری» از سوی دیگر، چقدر نقش داشت در اینکه ایشان را به یک «رهبر پرچابه» نزد مردم بدل کند؟

اساس و بنیان اصلی ورود حضرت امام خمینی (ره) به عرصه انقلاب، امام خمینی(ره) به عرصه انقلاب، مسئولیت‌پذیری در قبال جامعه و عشق به مردم و دلسوزی برای آحاد انسان‌ها به مردم و دلسوزی برای آحاد انسان‌ها بخصوص محرومان و طبقات مستضعف است. این واقعیت با تأمل در سیره و بیانات ایشان، کاملاً مشهود و قابل درک است.

حضرت امام خمینی (ره) خود را برای مردم می‌خواست و هیچ انگیزه‌ای برای سوءاستفاده از مردم به نفع خود نداشت. به همین دلیل است که هیچ گرایشی به «مرید پروری» ندارد، اجازه نمی‌دهد کسی به دنبال ایشان راه بیفتد یا بیت و دفتر ایشان را به رخ دیگران بکشد. در سال‌های دهه شصت که ما در مجلس و کمیسیون اقتصادی بودیم، از نزدیک می‌دیدیم که رویکرد عمومی مجموعه نظام، رعایت حال مردم است. نگاهی به مصوبات مجلس و عملکرد دولت در آن سال‌ها نشان می‌دهد که با وجود جنگ و تحریم و کاهش قیمت نفت، کوشش مهم این بود که هیچ فشاری به مردم وارد نشود. این رویکرد متأثر از نگاهی

بود که حضرت امام خمینی (ره) به مردم داشت و اجازه نمی‌داد فشاری بر مردم وارد شود.

نکته مهم دیگری که همین جایباید بر آن تأکید کنم، باور حضرت امام خمینی (ره) به نقش مردم در مشروعیت‌بخشی به نظام است، یعنی امام(ره) علاوه بر مشروعیت دینی که برای فقیه جامع‌الشرایط در تشکیل و رهبری حکومت قائل هستند، نظر مردم را در کنار آن لازم می‌دانند و به مشروعیت دوگانه حکومت قائل هستند. همان چیزی که در کلام امام علی(ع) هنگام پذیرش خلافت مشاهده می‌شود.

■ «سلوک عرفانی» و «زندگی معنوی» حضرت امام خمینی (ره)، آیا‌در شکل‌گیری شخصیت کاریزماتیک ایشان نقش داشت؟

قطعاً نقش داشت؛ هم به دلیل حیات معنوی ایشان که مورد عنایت خدا بود و هم به دلیل ارتباط نزدیک با مردم که از همان روحیه معنوی می‌آمد.

بی‌تردید یکی از ویژگی‌های ممتاز حضرت امام خمینی (ره) این است که از سال‌های جوانی به تزکیه نفس و پیمودن مراتب عرفان نظری و عملی پرداخت و با همین پیشینه، گام در راهی نهاد که از عهده هر کسی بر نمی‌آمد. راه دراز و دشواری که به توفک و اتکای بی‌حد و حصر به قدرت و مشیت پروردگار عالم نیاز داشت و این خصوصیت، زاینده «عرفان عملی» ایشان است که به او قدرت و اعتماد به نفس و اطمینان و امید به آینده می‌بخشید.

نکته حائز اهمیت این است که از منظر حضرت امام خمینی (ره)، عرفان

حضرت امام خمینی (ره) از جمله فقیهان نواندیش معتقد به حقوق سیاسی مردم و آز

حاکمین دخالت و مشارکت عموم در عرصه زندگی سیاسی است که نظارت همگانی بر حکومت را حقی شرعی دانسته و آن را به رسمیت می‌شناختند

و معتقد بودند که «حکومت در همه مراتب خود، متکی به آرای مردم و تحت نظارت و ارزیابی

و انتقاد عمومی خواهد بود.» به نظر امام(ره) «آگاهی مردم

و مشارکت و نظارت و همگامی آنان با حکومت منتخب خودشان، خودبزرگترین

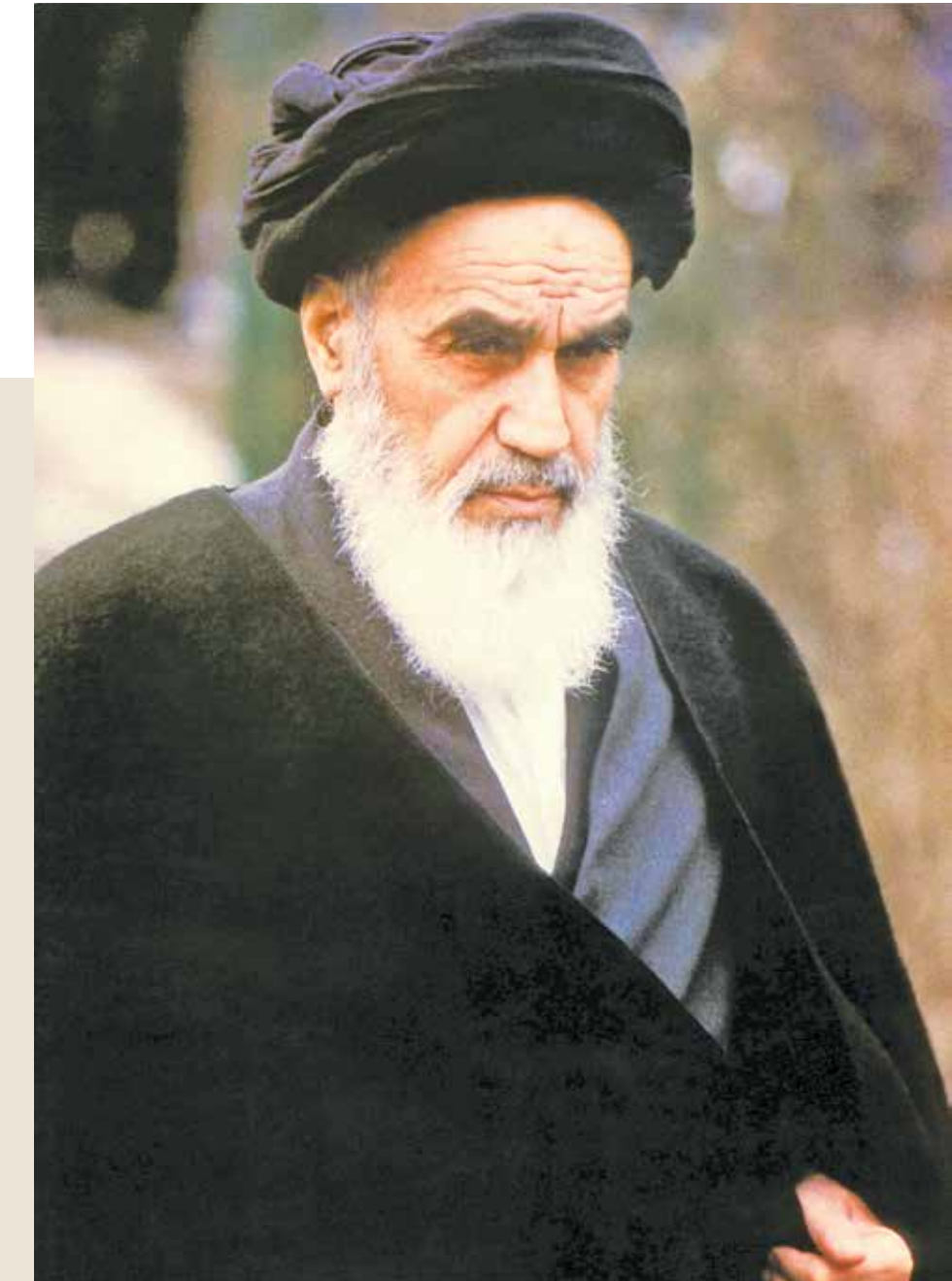
ضمانت حفظ امنیت در جامعه خواهد بود.» ایشان به

صراحت خطاب به مسئولان کشوری اظهار نمودند که ملت، شریک بزرگ حکومت است

و هر سه قوه کشور عاملان آنان هستند و شرکت دادن آنان در امور سیاسی تکلیفی است به عهده دولت

می‌شوند. این امر چقدر موجب شد که رهبری ایشان مورد اقبال عمومی قرار گیرد؟ حضرت امام خمینی (ره) پیش از آغاز نهضت، یکی از استادان سرشناس درس اخلاق بود و همه ایشان را به‌عنوان یکی از الگوهای برجسته اخلاق می‌شناختند. کسی ندید که حضرت امام خمینی (ره) برای پیشبرد امور نهضت یا تثبیت نظام به مردم دروغ بگوید. همیشه به مسئولان تأکید داشتند که با مردم صادق باشید و مشکلات را مستقیم با آنان درمیان بگذارید.

در سال‌های نهضت و پس از انقلاب، هیچکس سراغ ندارد که حضرت امام خمینی (ره) به کسی و حتی مخالفان خود توهین کرده باشد. پادم هست وقتی در اوایل دهه شصت به درخواست سیاسی همراه یکی دو نفر از دوستان، از وضعیت

زندان‌های سیاسی بازرسی می‌کردیم، از نزدیک شاهد بودیم که تا چه اندازه نسبت به وضع زندانی‌ها حساس بودند و از بعضی فشارها و کمبودهایی که برای زندانی‌ها ایجاد شده بود، برآشفته شدند و با مسئولان مربوطه برخورد کردند. این درحالی بود که همین افراد در زمره مخالفان سیاسی و گروه‌های برانداز و تروریستی بودند.

وقتی جمعیت استقبال‌کننده از ایشان در روز دوازدهم بهمن سال ۵۷ و مراسم تشییع جنازه ایشان در سال ۶۸ را مقایسه کنید، می‌بینید جمعیت بیشتر شده، یعنی مسئولی بعد از ۱۰ سال رهبری، نه تنها با کاهش محبوبیت مواجه نشد که محبوبیت او افزایش هم یافت و این چیزی نیست جز ثمره «صداقت» و «زیست اخلاقی» حضرت امام(ره).

حکومت یک وظیفه اضافی در عهده حاکم است و ثانیاً بین مردم و حاکمان حق متقابل وجود دارد و در حکومت اسلامی، مردم حتی ضعیف‌ترین‌ها، می‌توانند بالاترین افراد زمامداران را استیضاح کنند و آنان باید به شکلی قانع‌کننده بتوانند پاسخ‌گو باشند.

چنین اظهارنظرهایی از یک مرجع تقلید و بالاترین مقام مذهبی- فقهی که بدون هرگونه شرط و قیدی نظارت مردم بر بالاترین مقامات سیاسی و بر همه امور سیاسی را به رسمیت می‌شناسد و آن را به صراحت اعلام می‌نماید، نشانگر این است که حقوق سیاسی

مردم در نظارت بر امور سیاسی از منظر دینی امری مسلم است. خود حضرت امام(ره) به ساحت سرمنشأ آزادی انسان‌ها، در تعیین سرنوشت اجتماعی و سیاسی، در نقد دولت و مشارکت در حکومت، خدا و اسلام دانسته و اظهار نموده‌اند که در فرایند حکومت اسلامی دایره آزادی گسترش خواهد یافت و به مرحله دست آوردن آزادی بود و وجود انتقاد در جامعه نشانه رسیدن به چنین هدفی است. (همان، ج ۱، ص ۵۱۶) حضرت امام(ره) هشدار داده‌اند که رادیو و تلویزیون باید کاملاً مستقل و آزاد باشند و به‌طور منصفانه انتقادات را منتشر کنند و گرنه به رسانه رژیم پهلوی تبدیل خواهند شد. (همان، ج ۲، ص ۲۰۸) یکی از انتقادات امام(ره) از رژیم‌های موجود در شرق و غرب عالم به پنهانکاری آنان و دور نگه داشتن افکار عمومی از واقعیت‌ها، مربوط می‌شد. در مقابل معتقد بودند که سلطه در اسلام منفی است و وجود حکومت به معنای سلطه نیست؛ چرا که اولا

دولتی و اقلیت ملت و حق اجرای احکام الهی علیه‌هم‌متخلفی، رسام‌دستور صادر می‌نمایند. البته این دستور با مخالفت دولت موقت، با دلایلی که آنان ارائه می‌کردند، عملی نشد. (همان، ج ۹، ص ۲۱۲) چنین طرحی و دستور بعدی صادر شده، نشان می‌دهد که حضرت امام(ره) دولت را نه عین دین و شرع که آن را مؤسسه‌ای سیاسی در معرض انواع خطاها می‌دانسته است. از این رو، بر این اعتقاد بودند که دولت و تمام نیروهای سیاسی باید تحت نظارت مستقل شرع قرار گیرند و این نهاد شرعی در حیطه کاری خودش نسبت به دولت دست بالا باید داشته باشد.

حضرت امام خمینی (ره) مدّاحی به جای انتقاد از دولت و حاکمان را از مختصات رژیم سابق و گسترش انتقاد از دولت و حاکمان از مختصات جمهوری اسلامی تلقی کرده‌اند (همان، ج ۹، ص ۱۹۶ و ج ۱۰، ص ۱۸۷ و ج ۵۲۲ و ج ۱۱، ص ۹) و ادعان نموده‌اند که یکی از اهداف انقلاب به دست آوردن آزادی بود و وجود انتقاد در جامعه نشانه رسیدن به چنین هدفی است. (همان، ج ۱۰، ص ۵۱۶) حضرت امام(ره) هشدار داده‌اند که رادیو و تلویزیون باید کاملاً مستقل و آزاد باشند و به‌طور منصفانه انتقادات را منتشر کنند و گرنه به رسانه رژیم پهلوی تبدیل خواهند شد. (همان، ج ۲، ص ۲۰۸) یکی از انتقادات امام(ره) از رژیم‌های موجود در شرق و غرب عالم به پنهانکاری آنان و دور نگه داشتن افکار عمومی از واقعیت‌ها، مربوط می‌شد. در مقابل معتقد بودند که سلطه در اسلام منفی است و وجود حکومت به معنای سلطه نیست؛ چرا که اولا

«حقوق سیاسی مردم» در منظومه فکری رهبر کبیر انقلاب

از مردم‌مداری تا مردم‌باوری

محمود شفیعی
دکترای علوم سیاسی و استاد دانشگاه

حضرت امام خمینی (ره) از جمله فقیهان نواندیش معتقد به حقوق سیاسی مردم و آز حاکمان دخالت و مشارکت عموم در عرصه زندگی سیاسی است که نظارت همگانی بر حکومت را حقی شرعی دانسته و آن را به رسمیت می‌شناختند. این اعتقاد در دوران مبارزه سیاسی امام خمینی (ره) قبل از پیروزی انقلاب اسلامی و بعد از پیروزی و استقرار جمهوری اسلامی پابرجا باقی ماند. حضرت امام(ره) معتقد بودند که «حکومت در همه مراتب خود، متکی به آرای مردم و تحت نظارت و ارزیابی و انتقاد عمومی خواهد بود.» به نظر امام(ره) آگاهی مردم و مشارکت و نظارت و همگامی آنها با حکومت منتخب خودشان، خود بزرگ‌ترین ضمانت حفظ امنیت در جامعه خواهد بود. (امام خمینی؛ صحیفه امام، ج ۲، مصاحبه با خبرگزاری رونیتر، محتوای سیاسی و اجتماعی حکومت، ص ۱۶۰) امام خمینی (ره) انتخاب رئیس قوه مجریه و نمایندگان مجلس را از باب حق تعیین سرنوشت از حقوق مردم برشمرد و بر نظارت مردم به فرایند کار این دو قوه تا آنجا که حتی بتوانند رئیس قوه را عزل کنند، (صحیفه امام، ج ۵، صص ۱۲-۲۲) تصریح نموده‌اند. از منظر رهبر کبیر انقلاب، حق نظارت ملت بر حکومت خودساخته همیشه محفوظ خواهد بود. (صحیفه امام، ص ۴۲۲)

امام خمینی (ره) در چهارم بهمن ۵۷ نوئل لوشاتو سخزنائی ایراد کرده‌اند که موضوعش «نظارت مردم بر امور جاری کشور»

حضرت امام خمینی (ره) در یک سخنرانی برای ناظران و مجریان انتخابات، با حدت و شدت فراوان از دخالت آنان در فرایند انتخابات به مثابه حق مسلم مردم برای انتخاب هیأت حاکمه در نظام‌های جمهوری برخلاف نظام‌های سلطنتی، هشدار می‌دهند و تصریح می‌نمایند که هرگونه دخالت ناظر یا مجری، فراتر از نظارت و اجراء، باعث تبدیل شدن حکومت اسلامی به حکومت طاغوتی می‌شود و قضاوت عمومی، که امام(ره) بسیار بر آن تکیه می‌نمایند، این خواهد بود که نظارت مردم در رژیم به وجود نیامده است. (صحیفه امام، ج ۹، صص ۲۲-۱۲۰) و همواره در این زمینه بر عوامل اجرایی و نظارتی رسمی، هشدار می‌دهند. (صحیفه امام، ج ۹، ص ۱۲۴ و ص ۵۲۸) امام خمینی(ره) امکان شکل‌گیری نظارت همگانی مردم را به عنوان معجزه و هدیه الهی در جمهوری اسلامی دانسته‌اند که باید قدر این نعمت الهی به جا آورده شود. (صحیفه امام، ج ۱۴، ص ۲۰۴) امام(ره) در جایی تصریح می‌نمایند که «امر سیاسی» مربوط به همه است و اگر مردم مسئولان را به حال خود رها کنند و در سیاست دخالت نکنند و نظارت خود بر امور مسئولان را جدی نگیرند، ثابمی در سیاست رخنه می‌کند. ملت از طریق نظارت است که خطاکاران و آنان را که اعمال‌شان را نمی‌پسندند، برای بار دیگر آنها را کنار می‌گذارند و از امکان انتخاب دوباره محروم‌شان می‌نمایند. (صحیفه امام، ج ۱۵، صص ۱۶-۱۸) حضرت امام خمینی(ره) به صراحت خطاب به مسئولان کشوری اظهار نمودند که ملت، شریک بزرگ حکومت است و هر سه قوه کشور عاملان آنان هستند و